

Historia utworzenia wspólnoty mniszek. Osiem twardych reguł – fragmenty *Āullavaggi* Reguły dyscypliny zakonnej Kanonu Palijskiego¹

Joanna GRUSZEWSKA

JOANNA GRUSZEWSKA <https://orcid.org/0000-0001-7859-1945>

Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji UJ

E-MAIL: joanna.gruszewska@uj.edu.pl

Abstract

The history of the creation of the community of nuns. Eight hard rules – fragments of the *Cullavagga* Rules of monastic discipline of the Pali Canon

The text presents an explanation of the story of the creation of the female monastic community in Buddhism as presented in the Basket of Rules of Monastic Discipline (Vinayapīṭaka) in the *Cullavagga*, in the tenth part devoted to nuns (Bhikkhunikkhandhaka). The introduction discusses the characters and motifs appearing in the text, analyzes the most important themes, and cites the most important contemporary interpretations of the story.

¹ Temat powstania wspólnoty mniszek w buddyzmie podjęłam wcześniej w artykule *Kontrowersje wokół utworzenia żeńskiej wspólnoty monastycznej we wczesnym buddyzmie*, opublikowanym w czasopiśmie „Studia Humanistyczne AGH” 2016, tom 15(4). W artykule skupiłam się na źródłach kontrowersji wokół utworzenia wspólnoty mniszek. Niniejszy tekst ma na celu wprowadzenie do tłumaczenia historii powstania wspólnoty mniszek, pochodzącej z *Āullavaggi*, a także przedstawienie tego podania. Uwzględniłam również źródła, które były dla mnie niedostępne podczas pracy nad poprzednim artykułem, przede wszystkim fundamentalną dla tematu pracę Anālayo. 2016. *The Foundation History of the Nuns’ Order* (*Hamburg Buddhist Studies* 6). Hamburg.

KEYWORDS: *Buddhism, Buddhist nuns, Vinaya, women in Buddhism, Mahāpajāpatī Gotamī*

SŁOWA KLUCZOWE: *buddyzm, mniszki buddyjskie, kobiety w buddyzmie, Mahapadżapati Gotami*

Wprowadzenie

Wydarzenia, które zapoczątkowały wspólnotę mniszek (*bhikkhunīsaṃgha*) we wczesnym buddyzmie, zostały opisane po raz pierwszy w tekstach przynależących do Kanonu palijskiego. Opowieść o początkach tej wspólnoty pojawia się w *Koszu reguł dyscypliny zakonnej* (*Vinayaṭṭaka*) oraz w *Zbiorze tekstów zgrupowanych wokół dominującej liczby* (*Anguttaranikāya*), będącym częścią *Kosza kazań* (*Suttapṭaka*). W niniejszym tekście skupimy się na wersji historii zawartej w winaji, w *Āḷawaddze* (*Cullavagga*), w części dziesiątej, poświęconej mniszkom (*Bhikkhunīkkhandhaka*). Zachowały się również inne wersje tego opowiadania w innych kanonach buddyjskich (Anālayo 2016). Historia utworzenia wspólnoty mniszek otwiera część winaji traktującą właśnie o tych kobietach. Zadaniem winaji jest wymienienie i wyjaśnienie reguł postępowania, jakich powinny przestrzegać osoby zakonne. Zalecenia są poprzedzone opowieściami, które przyczyniły się do stworzenia danej reguły.

Zarys historii i bohaterowie opowieści o początkach żeńskiego monastycyzmu

Żeńska wspólnota monastyczna ma swój początek w prośbie, z którą do Buddy zwraca się Mahapadżapati Gotami (pal. Mahāpajāpatī Gotamī, sanskr. Mahāprajāpatī Gautamī)² – przybrana matka Buddy i siostra jego biologicznej matki. W czasie opisywanych wydarzeń jest wdową w podeszłym wieku. Prosi Buddę o pozwolenie jej i innym kobietom z klanu Sakjów (Sākya), które straciły mężów, na podjęcie życia zakonnego w ramach głoszonej przez Nauczyciela doktryny na wzór istniejącej już społeczności mnichów

² W rozmowie z Mahapadżapati Gotami Budda zwraca się do niej imieniem rodzowym Gotami. Być może Mahapadżapati jest przydomkiem. Może oznaczać „wielką królową” lub „główną żonę króla”. Inne interpretacje badaczy wywodzą jej imię od *mahāprajāvatī*, co może wskazywać na „wielką [matkę] posiadającą [liczne] potomstwo”. Słowo *prajā* oznacza zarówno „potomstwo”, jak i „poddanych” (Garling 2021, 6–7).

(*bhikkhusaṃgha*). Jej ponawiana kilkakrotnie prośba za każdym razem spotyka się z odmową, aż do czasu, kiedy mediatorem zostaje najbliższy uczeń i kuzyn Buddy – Ananda (Ānanda). Spostrzega on płaczącą Mahapadżapati Gotami wraz z jej pięciuset towarzyszkami, jak stoją u wrót miasta Wesa-li utrudzone długą wędrówką, ubrane w szafranowe szaty sporządzone na wzór stroju mnichów, z ogolonymi tak jak zakonnicy głowami i obiecuje przekonać Buddę. Używa dwóch argumentów: pyta Nauczyciela, czy kobiety są w stanie uzyskać wyzwolenie, oraz wspomina o matczynej trosce, którą otoczyła go Mahapadżapati Gotami po śmierci jego matki. Budda przyznaje, że kobiety mogą osiągnąć ostateczne wyzwolenie i zgadza się na utworzenie zgromadzenia mniszek. Jednak Mahapadżapati Gotami może otrzymać pełne wyświęcenie pod warunkiem przyjęcia ośmiu twardych reguł (*garudhamma*), które podkreślają podległość i konieczność rygorystycznej kontroli mniszek przez mnichów. Kiedy wdowa przystaje na ten warunek, Budda ogłasza przepowiednię szybszego końca swojej doktryny i całej wspólnoty buddyjskiej. Włączenie kobiet do wspólnoty osłabia ją i jej zagraża, co w konsekwencji ma przyczynić się do jej szybszego upadku – zamiast tysiąca lat przetrwa zaledwie pięćset³. Sytuacja porównana jest do domu, w którym jest więcej kobiet niż mężczyzn, przez co może stać się łatwym łupem dla złodziei, a także do chorób roślin uprawnych (ryżu i trzciny cukrowej). Budda stwierdza, że osiem twardych reguł stanowi tamę, która ma zapobiegać natychmiastowemu zniszczeniu.

Najważniejszą bohaterką tekstu i osobą, której prośba zapoczątkowuje rozwój zdarzeń, jest Mahapadżapati Gotami – przybrana matka Buddy i królowa Sakjów. Wzmianki o niej – oprócz historii powstania wspólnoty mniszek – pojawiają się w szeregu tekstów Kanonu palijskiego⁴. Tradycja komentatorska wskazuje związek przywołanej opowieści z jedną z pieśni wchodzących w skład antologii poezji pierwszych mniszek buddyjskich,

³ Warto w tym miejscu dodać, że w innej części *Reguły dyscypliny zakonnej*, w opowieści o pierwszym soborze buddyjskim, pojawia się epizod, w którym Ananda zostaje zganiony przez mnichów za swój udział w ustanowieniu żeńskiej wspólnoty. Zakonnicy stawiają mu pięć zarzutów, piąty odnosi się do wspomnianego wydarzenia oraz przytacza przepowiednię szybszego końca wspólnoty (Karp 2011, 234–5, 249).

⁴ Jonathan S. Walters przetłumaczył i dokonał szczegółowej analizy apadany i prezentacji postaci bohaterki (1994, 2007). Oprócz wątku udziału Mahapadżapati Gotami w utworzeniu żeńskiego odłamu buddyjskiego monastycyzmu jej postać jest również często analizowana przez badaczy zagadnienia macierzyństwa w buddyzmie (m.in. Ohnuma 2012; Engelmajer 2017; Engelmajer 2020). Pierwszą monografią poświęconą w całości postaci Mahapadżapati Gotami, łączącą oba te najważniejsze wątki, jest książka Wendy Garling *The Woman Who Raised the Buddha: The Extraordinary Life of Mahaprajapati*, (2021).

a mianowicie z *Pieśniami mniszek* (*Therīgāthā*) ze Zbioru tekstów pomniejszych (*Khuddakanikāya*) Kosza kazań. Ten krótki utwór świadczy o dokonaniach Mahapadżapati Gotami. Tak jak wiele z pieśni cyklu jest obwieszczeniem tryumfu, jaki stanowiło osiągnięcie wyzwolenia. Ponadto oddaje hołd Buddzie i głoszonej przez niego nauce (Gruszevska 2022, 76-79). Mahapadżapati Gotami jako wybitną uczennicę Buddy ukazuje również jej biografia, którą odnajdziemy w zbiorze *Apadan* (*Apadāna*) przedstawiającym hagiografie wybitnych mnichów i mniszek. Biografia przybranej matki Buddy jest siedemnastą pośród czterdziestu biografii mniszek (*Therīapadāna*). Utwór koncentruje się na ostatnich chwilach Mahapadżapati Gotami i opisuje jej parinibbanę (*parinibbāna*), czyli ostateczne odejście (Walters 2007). Podkreśla też relację Buddy i jego opiekunki, chociaż wdowa zostaje przedstawiona jako żeński odpowiednik Nauczyciela, osoba posiadająca ponadnaturalne moce (które są jednym ze skutków najwyższych osiągnięć duchowych). Niektóre feministyczne interpretacje podkreślają, że jej chęć odejścia przed Buddą świadczy o jej podległości i braku niezależności względem syna, który powinien być dla niej wsparciem we wdowieństwie (Wilson 1995).

Analiza najważniejszych wątków historii opisującej powstanie żeńskiego monastycyzmu

Wielu badaczy podejmowało próby wyjaśnienia, dlaczego Budda, choć przyznaje, że kobiety mają taki sam potencjał osiągnięcia wyzwolenia jak mężczyźni, początkowo kilkakrotnie odrzuca prośbę Mahapadżapati Gotami, a następnie ustanawia surowe reguły i przepowiada szybszy koniec wspólnoty (Gruszevska 2016). Przełomowe dla sposobu interpretacji tej historii stały się wnioski bhikkhu Anālayo zawarte w monografii *The Foundation History of the Nuns' Order*. Autor ten podjął się porównania wszystkich obecnie dostępnych opisów powstania żeńskiej buddyjskiej wspólnoty monastycznej zawartych w *winajach* różnych szkół buddyjskich i wykazał, że stosunek braminów do kobiet odegrał kluczową rolę w formowaniu się ich postrzegania w kontekście buddyjskiego monastycyzmu. Badacz wykazał, że kolejne wersje historii charakteryzuje stopniowe zwiększenie objętości tekstów, przy jednoczesnym zachowaniu ramowej wersji podania. Wyróżnia strategie widoczne w każdej z wersji: dystansowanie mniszek, przedstawianie ich jako kozła ofiarnego w każdym doświadczanym problemie, identyfikację ich jako przyczyny upadku całej tradycji (Anālayo 2016, 279). Stwierdza, że negatywne motywy, takie jak stwierdzenie, że wspólnota przetrwa zaledwie pięćset lat zamiast tysiąca, lub porównywanie wdów poszukujących życia

zakonnego do zarazy plonów itd., musiały zostać wplecione do tekstu podczas pierwszego soboru buddyjskiego (*saṅgīti*). Wówczas – zaraz po śmierci Buddy – prawdopodobnie dochodziły do głosu wizje końca wspólnoty. Anālayo zakłada, że również wtedy wspieranie ideału ascetycznego i wartości bramińskich osiągnęło przewagę w zgromadzeniu. Powrót do wartości i ideałów wspólnych dla kultury indyjskiej był konsekwencją próby zagwarantowania trwałości monastycyzmu buddyjskiego jako instytucji po śmierci jego założyciela. Im bardziej bowiem monastycyzm buddyjski spełniał społeczne oczekiwania w zakresie ideału ascetycznego i minimalizował możliwość urażenia braminizmu w drażliwych kwestiach, tym łatwiej było mu zdobyć materialne wsparcie. Zdaniem Anālayo ważnym aspektem w procesie powstawania kolejnych wersji opisu kształtowania się żeńskiej wspólnoty buddyjskiej mogły być również późniejsza apoteoza Buddy i przypisanie mu wszechwiedzy (2016, 179–180).

Wybrane współczesne interpretacje postaci Mahapadżapati Gotami

Historia próby Mahapadżapati Gotami często przywoływana jest także współcześnie, w szczególności w kontekście debaty dotyczącej odnowienia żeńskiej linii monastycznej w nurcie therawady (*theravāda*). Zdaniem Anālayo przepowiednia szybszego końca wspólnoty, a tym samym doktryny buddyjskiej, nadal znacząco oddziałuje na nastawienie wobec zakonów żeńskich w tradycji therawady i w sposób nieunikniony wpływa na kontrowersje wokół możliwości ponownego ustanowienia czy też uznania żeńskiej wspólnoty zakonnej. Zwolennicy uznania żeńskiego monastycyzmu w nurcie therawady wskazują z kolei na wyświęcenie Mahapadżapati Gotami przez Buddę bez udziału mnichów i mniszek, interpretując to jako możliwą drogę dla odnowienia żeńskiej wspólnoty z poszanowaniem przepisów winaji. Obraz przybranej matki Nauczyciela i jej towarzyszek – zmęczonych trudami podróży, płaczących i pokrytych kurzem, stojących u bram Wesali – często pojawia się jako symbol determinacji kobiet w walce o swoje prawa. Ponadto jest wskazywany jako inspiracja dla współczesnych aktywistek sprzeciwiających się dyskryminacji w sferze religii. Na łamach internetowego buddyjskiego magazynu „Tricycle” przybycie Mahapadżapati Gotami do Wesali porównane zostało nawet do pierwszego marszu sufrażystek. Karma Lekshe Tsomo opisuje wdowę jako „pierwszą buddyjską aktywistkę feministyczną”

(2020, 135). Gotami i Sanghamitta⁵ są przez autorkę ukazywane jako „feministki, które poprzedzają współczesny ruch feministyczny o ponad tysiąc lat” (Tsomo 2020, 151). Kanadyjska badaczka buddyzmu i powieściopisarka Vanessa R. Sasson uczyniła Mahapadżapati Gotami jedną z bohaterek swoich powieści inspirowanych wczesną literaturą buddyjską. Wątek prośby o utworzenie żeńskiej wspólnoty monastycznej jest jednym z końcowych epizodów powieści o żonie Buddy *Yasodhara and the Buddha* (2021) oraz główną osią akcji utworu *The Gathering: A Story of the First Buddhist Women* (2023), inspirowanej historiami uczennic Buddy z *Pieśni mniszek*. Niewątpliwie Mahapadżapati Gotami nadal może stanowić inspirację dla kobiet zarówno świeckich, jak i współczesnych mniszek.

Uwagi do tłumaczenia

W moim tłumaczeniu celowo zachowałam większość z licznych powtórzeń, którymi charakteryzuje się tekst palijski. Wcześniej na język polski końcowy fragment historii (wzmiankę o szybszym upadku wspólnoty i doktryny oraz porównanie wspólnoty do domu, który łatwo może paść ofiarą złodziei) przetłumaczył Ireneusz Kania w zbiorze *Muttavāli* (Kania 2007, 372).

Āulawagga (cūlavagga) X 10, część poświęcona mniszkom (bhikkhunikkhandhaka), rozdział pierwszy – opowieść o Mahapradżapati Gotami (paṭhamabhāṇavāro, mahāpajāpatigotamīvattu)

W owym czasie czcigodny Budda przebywał pośród Sakjów w pustelni drzewa banianu w pobliżu Kapilawatthu. Wtedy właśnie Mahapadżapati Gotami przybyła do Nauczyciela, pozdrowiła go z szacunkiem i stanęła z boku. Stojąc, Mahapadżapati Gotami powiedziała do Czcigodnego:

– Byłoby dobrze, Czcigodny, gdyby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł⁶.

⁵ Sanghamitta (pal. Sanghamittā, sans. Sanghamitrā) jest postacią legendarną, córką króla Aśoki, która miała przywieźć na Cejlon gałązkę drzewa *bodhi* i zapoczątkować tam żeńską tradycję monastyczną.

⁶ „Ten, który tak przyszedł” (*tathāgata*) to przydomek Buddy.

– Dość, Gotami! Zaprawdę proszę, nie [proś o] możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

Po raz drugi i po raz trzeci Mahapadżapati Gotami zwracała się do Czcigodnego:

– Byłoby dobrze, Czcigodny, gdyby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

– Dość, Gotami! Zaprawdę proszę, nie [proś o] możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

Wówczas Mahapadżapati Gotami, [ponieważ] Czcigodny nie wyraził zgody na to, aby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł, smutna, zmartwiona, o twarzy pokrytej łzami, płacząca, okrzykiwała go na znak szacunku i odeszła.

Wówczas Czcigodny [uznał, że] przebywał już w Kapilawatthu tyle, ile miał ochotę. Udał się do Wesali i w końcu tam dotarł. Tam Czcigodny pozostawał w wielkim lesie, w domu ze szpiczastym dachem. Wtedy Mahapadżapati Gotami razem z wieloma kobietami z rodu Sakjów ścięła włosy, założyła [mnisie] szaty w kolorze szafranu i wyruszyła do Wesali. Stopniowo dotarły do domu ze szpiczastym dachem. Wówczas Mahapadżapati Gotami o opuchniętych stopach, pokryta kurzem, smutna, zmartwiona, o twarzy pokrytej łzami, płacząca stanęła u wrót.

Czcigodny Ananda zobaczył ją o opuchniętych stopach, pokrytą kurzem, smutną, zmartwioną, o twarzy pokrytej łzami, płaczącą, stojącą u wrót. Zobaczywszy ją, powiedział do Gotami:

– Gotami o opuchniętych stopach, pokryta kurzem, smutna, zmartwiona, o twarzy pokrytej łzami, płacząca, dlaczego stoisz u wrót?

– Dlatego, że Czcigodny nie zezwala, aby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

– Gotami, poczekaj tutaj przez chwilę, kiedy ja poproszę Tego, który tak przyszedł, o to, aby kobiety mogły uzyskać możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

Wówczas Czcigodny Ananda zbliżył się do Buddy, pozdrowił go z szacunkiem i usiadł z boku. Usiadłszy z boku, Ananda powiedział do Czcigodnego:

– Panie, Mahapadżapati Gotami o opuchniętych stopach, pokryta kurzem, smutna, zmartwiona, o twarzy pokrytej łzami, płacząca, stoi u wrót, [przez

to, że] Czcigodny nie zezwala, aby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł. Byłoby dobrze, Czcigodny, gdyby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

– Dość, Anando! Zaprawdę proszę, nie [proś o] możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak nauczał Ten, który tak przyszedł.

Drugi i trzeci raz czcigodny Ananda zwracał się do Buddy:

– Byłoby dobrze, Czcigodny, gdyby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

[Czcigodny odpowiadał:]

– Dość, Anando! Zaprawdę proszę, nie [proś o] możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

Wówczas czcigodny Ananda [powiedział]:

– Czcigodny nie zezwala, aby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł. Spróbuję innym sposobem przekonać Czcigodnego, aby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

Wówczas czcigodny Ananda powiedział do Buddy:

– Czcigodny, czy kobiety, gdyby podjęły wyrzeczenie, porzucając domy, są zdolne do osiągnięcia owocu tego, który wstąpił do strumienia, lub owocu tego, który powróci tylko raz, lub owocu tego, który nigdy nie wróci, lub stanu arhata⁷?

– Anando, kobiety, gdyby podjęły wyrzeczenie, porzucając domy i postępując wedle nauki i reguły tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł, są zdolne do osiągnięcia owocu tego, który wstąpił do strumienia, lub owocu tego, który powróci tylko raz, lub owocu tego, który nigdy nie wróci, lub stanu arhata.

– Zaprawdę, Panie, kobiety, gdyby podjęły wyrzeczenie, porzucając domy i postępując wedle nauki i reguły tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł, są zdolne do osiągnięcia owocu tego, który wstąpił do strumienia, lub owocu tego, który powróci tylko raz, lub owocu tego, który nigdy

⁷ Stan arhata jest ostatnim etapem na drodze do wyzwolenia.

nie wróci, lub stanu arhata. Wiele dla was uczyniła⁸, Panie, Mahapadżapati Gotami [jako] siostra matki, przybrana matka, macocha, która karmiła [go własnym] mlekiem, [ponieważ kiedy] matka Czcigodnego umarła, karmiła go własną piersią. Byłoby dobrze, Czcigodny, gdyby kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł.

Āṅgawagga (cūlavagga) X 10, część poświęcona mniszkom (bhikkhunikkhandhaka), rozdział pierwszy – osiem twardych reguł (paṭhamabhāṇavāro, aṭṭhagarudhammā)

– Anando, jeśli Mahapadżapati Gotami przyjmie osiem twardych reguł, będzie to równoznaczne z przyjęciem ślubów zakonnych⁹.

1. Mniszka, nawet wyświęcona sto lat temu, powinna pozdrawiać z szacunkiem, wstając i składając ręce w geście szacunku, mnicha, nawet gdyby został wyświęcony tego samego dnia – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
2. W porze deszczowej mniszka nie może przebywać w miejscu, w którym nie ma mnichów – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
3. Co dwa tygodnie powinna oczekiwać dwóch rzeczy od wspólnoty mnichów: [wyznaczenia daty] ceremonii *uposatha*¹⁰ i pouczenia – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
4. Po zakończeniu pory deszczowej mniszka powinna przedstawić obydwu zgromadzeniom trzy rzeczy: to, co widziała; to, co słyszała; to,

⁸ W oryginale pada tutaj słowo *bahupakara*. Jest to termin pojawiający się w tekstach palijskich w kontekście rodziców lub matek – są „tymi, [którzy/które] wiele uczynili/uczyniły” dla swoich dzieci nie tylko w kontekście dbania o nie jako rodzice, ale również umożliwiając im wstąpienie na drogę prowadzącą do wyzwolenia (Engelmajer 2017, 58–60).

⁹ W oryg. *upasampadā* – termin oznaczający pełne wyświęcenie.

¹⁰ *Uposatha* to dzień, który poprzedza zmiany faz księżyca. Dwa razy w miesiącu – podczas pełni i nowiu – wspólnota monastyczna zbiera się, aby wspólnie recytować listę reguł dyscypliny zakonnej (*pātimokkha*) i publicznie wyznać swoje przewinienia.

- czego się domyśla – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
5. Mniszka winna złamania twardych reguł powinna odbyć dwutygodniową pokutę względem obu zgromadzeń – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
 6. Po dwóch latach praktykowania sześciu reguł nowicjuszka może prosić oba zgromadzenia o pełne wyświęcenie – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
 7. Mnich nie może w żaden sposób być łajany ani obrażany przez mniszkę – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.
 8. Od dziś mnisi mogą napominać mniszki, zaś mniszki nie mogą napominać mnichów – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie.

Anando, jeśli Mahapadżapati Gotami przyjmie osiem twardych reguł, to będą jej śluby zakonne.

Wówczas Ananda, nauczysz się w obecności Czcigodnego ośmiu twardych reguł, zbliżył się do Mahapadżapati Gotami. Zbliżywszy się, powiedział:
– Gotami, jeśli przyjmiesz osiem twardych reguł, to będą twoje śluby zakonne¹⁶:

1. Mniszka, nawet wyświęcona sto lat temu, powinna pozdrawiać z szacunkiem, wstając i składając ręce w geście szacunku mnicha, nawet gdyby został wyświęcony tego samego dnia – ta twarda reguła powinna być poważana, respektowana, szanowana, przestrzegana i niełamana przez całe życie [...].

Gotami, jeśli przyjmiesz osiem twardych reguł, to będą to twoje śluby zakonne.

– Czcigodny Anando, tak jak kobieta lub mężczyzna, młoda, lubiąca się przystrajać, obmywszy głowę, otrzymawszy girlandę z kwiatów lotosu lub jaśminu, lub słodko pachnących kwiatów, wzięwszy ją w dwie dłonie, umieściłaby ją na swojej głowie, tak samo ja, czcigodny Anando, przyjmuję te osiem twardych reguł i będę ich przestrzegać do końca życia.

Wówczas czcigodny Ananda zbliżył się do Buddy, pozdrowił go z szacunkiem i usiadł z boku. Usiadłszy z boku, Ananda powiedział do Czcigodnego:

– Panie, Mahapadżapati Gotami przyjęła osiem twardych reguł, [tym samym] siostra matki Czcigodnego została mniszką.

– Anando, jeśli kobiety nie uzyskałyby możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł, długi czas trwałoby moralne postępowanie¹¹, prawdziwa *dhamma* trwałaby przez tysiąc lat. Skoro jednak kobiety uzyskały możliwość wyrzeczenia przez porzucenie domów i postępowanie wedle nauki Buddy i reguły zakonnej tak, jak naucza Ten, który tak przyszedł, teraz moralne postępowanie nie przetrwa długo. Anando, prawdziwa *dhamma* będzie trwać pięćset lat.

Anando, tak jak niektóre rodziny, w których jest niewielu mężczyzn, łatwo stają się ofiarami złodziei, złoczyńców zakradających się w nocy, tak właśnie, kiedy kobiety nie uzyskałyby możliwości wyrzeczenia, porzucając domy i postępując wedle nauki i reguły tak, jak pouczał Ten, który tak przyszedł, nauka nie przetrwa długo.

Anando, tak jak pole ryżu dotknięte chorobą zwaną „czerwoną”¹² marnieje, tak właśnie, kiedy kobiety nie uzyskałyby możliwości wyrzeczenia, porzucając domy i postępując wedle nauki i reguły tak, jak pouczał Ten, który tak przyszedł, nauka nie przetrwa długo.

Anando, tak jak pole trzciny cukrowej dotknięte chorobą zwaną „białymi kości”¹³ marnieje, tak właśnie, kiedy kobiety nie uzyskałyby możliwości wyrzeczenia, porzucając domy i postępując wedle nauki i reguły tak, jak pouczał Ten, który tak przyszedł, nauka nie przetrwa długo.

Anando, tak jak człowiek, przewidując, buduje zaporę na wielkim zbiorniku wody, aby woda nie wylała, tak, Anando, zostało przeze mnie ustanowione osiem twardych reguł dla mniszek, które nie mogą zostać złamane przez całe ich życie.

Tak kończy się [historia o utworzeniu] ośmiu twardych reguł dla mniszek.

¹¹ W oryginale występuje tutaj termin *brahmacariya*, który w kontekście buddyjskim może znaczyć zarówno moralne postępowanie, wyrzeczenie, jak i studiowanie dhammy. Może również oznaczać tryb życia, który ma na celu zakończenie cierpienia, zakładający wszystkie trzy wyżej wymienione aspekty. W kontekście bramińskim *brahmacarya* oznacza pierwszy etap życia mężczyzny z warny należącej do „podwójnie urodzonych” lub celibat (który również jest jednym z warunków pierwszego etapu życia). Ireneusz Kania w swoim przekładzie tego fragmentu tłumaczy termin *brahmacariya* jako „czysty zakon” (Kania 2007, 372). Artur Karp w tłumaczeniu parafrazy tego fragmentu, z relacji wydarzeń pierwszego soboru buddyjskiego, oddaje termin *brahmacariya* jako „Święte Życie” (Karp 2011, 235).

¹² Komentarz wyjaśnia, że w wyniku choroby trzcina cukrowa przybiera czerwony kolor na końcach.

¹³ Jako choroba zwana „białymi kośćmi” (*setaṭṭhikā*) w komentarzu jest wskazana choroba wywołana przez insekty (*pāṇaka*), atakująca łodygę rośliny, przez co jej górna część nie ma dostępu do krążącego w niej soku.

Bibliografia

- Anālayo, 2015. „The Cullavagga on Bhikkhunī Ordination”. *Journal of Buddhist Ethics* 22: 401–48.
- Anālayo. 2016. *The Foundation History of the Nuns’ Order*. Hamburg Buddhist Studies 6. Bochum: Projekt Verlag.
- Engelmajer, Pascale F. 2017. „Motherhood in the Ancient Indian Buddhist World: A Soteriological Path”. W *Motherhood in Antiquity*, red. Dana Cooper, Claire Phelan. Cham: Palgrave Mcmillan.
- Engelmajer, Pascale F. 2020. „‘Like a Mother Her Only Child’: Mothering in the Pāli Canon”. *Open Theology* 6.
- Garling, Wendy. 2021. *The Woman Who Raised the Buddha: The Extraordinary Life of Mahaprajapati*. Boulder–Colorado: Shambala.
- Gruszevska, Joanna. 2016. „Kontrowersje wokół utworzenia żeńskiej wspólnoty monastycznej we wczesnym buddyzmie”. *Studia Humanistyczne AGH* 15(4): 101–9. <http://dx.doi.org/10.7494/human.2016.15.4.101>.
- Gruszevska, Joanna. 2022. *Pieśni mniszek*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Hinüber, Oskar von. 1996. *A Handbook of Pāli Literature*. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Horner, Isaline Blew. 1952. *The Book of Discipline (Vinaya-Piṭaka, vol. V)*. London: Pali Text Society.
- Kania, Ireneusz. 2007. *Muttavāli: Wypisy z ksiąg starobuddyjskich*. Warszawa: Aletheia.
- Karp, Artur. 2011. „O tradycji pierwszego soboru buddyjskiego (Culla-vagga XI)”. *Politeja* 18: 229–52.
- Mejor, Marek. 2013. „«Słowo Buddy» – od słowa mówionego do słowa pisanego”. W *Wielkie księgi ludzkości*, red. Anna Czajka. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Ohnuma, Reiko. 2012. *Ties That Bind: Maternal Imagery and Discourse in Indian Buddhism*. Oxford: Oxford University Press.
- Oldenberg, Hermann. 1880. *Vinaya-Pitaka* (vol. 2. Cullavagga). London: Pali Text Society. Dostęp: 22 lutego 2024. http://gretil.sub.uni-goettingen.de/gretil/2_pali/1_tipit/1_vin/vin2cuou.htm.
- Sasson, Vanessa R. 2021. *Yasodhara and the Buddha*. London: Bloomsbury.
- Sasson, Vanessa R. 2023. *The Gathering: A Story of The First Buddhist Women*. Sheffield: Equinox.
- Tsomo, Karma Lekshe. 2020. *Women in Buddhist Traditions*. New York: New York University Press.
- Walters, Jonathan S. 1994. „A Voice from the Silence: The Buddha’s Mother’s Story”. *History of Religions* 33(4): 358–79.
- Walters, Jonathan S. 2007. „Gotami’s story”. W *Buddhism in Practice: Abridged Edition*, red. Donald S. Lopez Jr., 107–32. Princeton–Oxford: Princeton University Press.
- Wilson, Liz. 1995. „Seeing through the Gendered ‘T’: The Self-Scrutiny and Self-Disclosure of Nuns in Post-Aśokan Buddhist Hagiographic Literature”. *Journal of Feminist Studies in Religion* 11(1): 41–80.
- Wilson, Liz. 2011. „Sati or Female Supremacy? Feminist Appropriations of Gotami’s Parinirvana”. W *Engaging South Asian Religions: Boundaries, Appropriations, and Resistances*, red. Matthew N. Schmalz, Peter Gottschalk, 133–50. Albany: State University of New York Press.

